অধ্যায় ১১ ঃ ভাৰতীয় সংবিধান সংশোধন পদ্ধতি

অধ্যায় গাঁথনি

১১.১ উদ্দেশ্য

১১.২ পৰিচয়

১১.৩ ভাৰতীয় সংবিধানৰ সংশোধন প্রক্রিয়া

১১.৩.১ ভাৰতীয় সংবিধানৰ সংশোধনৰ পদ্ধতিসমূহ

১১.৩.২ ভাৰতীয় সংবিধান সংশোধন প্রক্রিয়াৰ সমালোচনা

১১.৪ আমেৰিকাৰ সংবিধান সংশোধনী পদ্ধতিৰ লগত এক তুলনামূলক অধ্যয়ন

১১.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১১.৬ অধিক জানিবলৈ

১১.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১১.৮ সম্ভাব্য প্রশ্ন

১১.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি ঃ

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ সংশোধন প্রক্রিয়া (Procedure) সম্বন্ধে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব।
- ভাৰতীয় সংবিধান সংশোধনৰ পদ্ধতিসমূহ (Methods) বর্ণনা কৰিব পাৰিব।
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ সংশোধন প্রক্রিয়াৰ লগত আমেৰিকাৰ সংবিধান সংশোধন প্রক্রিয়াৰ এক তুলনামূলক টোকা প্রস্তুত কৰিব লাগিব।

১১.২ পৰিচয়

এই অধ্যায়টিৰ জৰিয়তে আপোনাক ভাৰতীয় সংবিধানৰ সংশোধন প্রক্রিয়াৰ লগত পৰিচয় কৰাই দিয়া হ'ব। আমাৰ দেশৰ সংবিধানখন সংশোধনৰ ক্ষেত্রত দুই ধৰণৰ পদ্ধতি অৱলম্বন কৰা হয়। সেয়া হ'ল - ক্রমে নমনীয় পদ্ধতি আৰু অনমনীয় পদ্ধতি।

সংবিধানৰ অন্তর্ভুক্ত কিছুমান ব্যৱস্থা সাধাৰণ আইন প্রণয়ন পদ্ধতিৰে সংশোধন কৰিব পাৰি। ইয়াৰ বিপৰীতে আন কিছুমান ব্যৱস্থা সংশোধনৰ ক্ষেত্রত জটিল পদ্ধতি অৱলম্বন কৰা হয়। অৱশ্যে ভাৰতীয় সংবিধান সংশোধন পদ্ধতি আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্রৰ দৰে জটিল নহয়। ঠিক একেদৰে, সংবিধান সংশোধনৰ ক্ষেত্রত নমনীয় পদ্ধতি অৱলম্বন কৰা হৈছে যদিও আমাৰ সংবিধান সংশোধন পদ্ধতি বৃটিছ সংবিধানৰ দৰে নমনীয় প্রকৃতিৰ নহয়। গতিকে ভাৰতীয়

সংবিধানক নমনীয় আৰু অনমনীয়তাৰ এক অপূৰ্ব সংমিশ্রন বুলিব পাৰি। আমাৰ এই সংবিধানখনত নমনীয়তা আৰু অনমনীয়তাৰ মাজত ভাৰসাম্য ৰক্ষা কৰাৰ প্রয়াস কৰা হৈছে।

১১.৩ ভাৰতীয় সংবিধানৰ সংশোধন প্রক্রিয়া

ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৩৬৮নং অনুচ্ছেদত সংবিধান সংশোধনী প্রক্রিয়াৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। অনুচ্ছেদ নং ৩৬৮ত উল্লেখ আছে যে - "Parliament may in exercise of its constituent power amend by way of addition, variation or repeal any provision of this Constitution in accordance with the procedure laid down in this Article." অর্থাৎ ভাৰতীয় সংসদে ইয়াৰ সাংবিধানিক ক্ষমতা প্রয়োগৰ জৰিয়তে সংবিধান সংশোধন কৰিব পাৰে। উল্লেখনীয়ভাৱে ভাৰতীয় সংবিধানৰ বিভিন্ন ব্যৱস্থাসমূহ সংশোধনৰ কাৰণে তিনিধৰণৰ পদ্ধতি অন্তর্ভুক্ত কৰিছে।

১১.৩.১ ভাৰতীয় সংবিধান সংশোধনৰ পদ্ধতিসমূহ

ভাৰতীয় সংবিধান সংশোধনৰ কাৰণে অনুচ্ছেদ নং ৩৬৮ত তিনিটা পদ্ধতি উল্লেখ কৰা হৈছে। ভাৰতীয় সংবিধানৰ বহুবিলাক অনুচ্ছেদ সাধাৰণ আইন প্রণয়ন পদ্ধতিৰে সংসদে সংশোধন কৰিব পাৰে। কিছুমান অনুচ্ছেদ সংশোধন কৰিবলৈ সংসদৰ বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ প্রয়োজন। আনহাতে, কিছুমান অনুচ্ছেদ সংশোধনৰ ক্ষেত্রত সংসদৰ উভয় সদনৰ দুই-তৃতীয়াংশ উপস্থিত সদস্যৰ সমর্থনৰ উপৰি আধাসংখ্যক ৰাজ্যিক বিধান মণ্ডলে সন্মতি আগবঢ়াব লাগে।

প্রথম পদ্ধতি ঃ এনে পদ্ধতি অৱলম্বন কৰি সংসদে সংবিধানৰ কিছুমান ব্যৱস্থা সাধাৰণ আইন প্রণয়ন পদ্ধতিৰে সংশোধন কৰিব পাৰে। সংসদৰ উভয় সদনত সাধাৰণ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ জৰিয়তে এনে ব্যৱস্থাসমূহ সংশোধন কৰিব পাৰে। নতুন ৰাজ্য সৃষ্টি বা ৰাজ্যসমূহৰ পুনৰ গঠন, ৰাজ্যৰ উচ্চ সদনৰ সৃষ্টি বা বিলুপ্তি, কেন্দ্রীয় শাসিত অঞ্চলৰ বাবে আইন প্রণয়ন, নাগৰিকত্ব সম্পর্কীয় আইন প্রণয়ন, অনুসূচিত জাতি বা অনুসূচিত জনজাতি বাস কৰা অঞ্চলৰ শাসন ব্যৱস্থা পৰিবর্তন, ৰাজ্যৰ সীমাৰেখা পৰিবর্তন সম্পর্কীয় আইন, উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতা বৃদ্ধি, সংসদ সদস্যৰ অধিকাৰ সম্পর্কীয় আইন, ৰাষ্ট্রৰ নির্বাচন (Art. 327), ৰাষ্ট্রৰ চৰকাৰী ভাষা (Art. 341) ইত্যাদি এই ধৰণৰ সংশোধন পদ্ধতিৰ অন্তর্গত।

দ্বিতীয় পদ্ধতি ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ অধিক সংখ্যক ব্যৱস্থা সংশোধন কৰাৰ ক্ষেত্রত আপেক্ষিকভাৱে এক জটিল পদ্ধতি (rigid method) অৱলম্বন কৰা হয় আৰু সংসদৰ উভয় সদনত পৃথক পৃথককৈ বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা লাভ কৰিলে সংবিধান সংশোধনী কার্যকৰী হয়। সংসদৰ উভয় সদনৰ যিকোনা সদনতে এনে সংশোধনী বিধেয়ক উত্থাপিত হ'ব পাৰে আৰু

প্ৰত্যেক সদনৰ উপস্থিত সদস্যৰ দুই-তৃতীয়াংশ আৰু সংসদৰ মুঠ সদস্যৰ অধিকাংশই সমৰ্থন জনালে সংশোধনী বিধেয়ক ৰাষ্ট্ৰপতিৰ অনুমোদনৰ কাৰণে পঠোৱা হয়।

তৃতীয় পদ্ধতি ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তৰ্ভুক্ত কিছুমান ব্যৱস্থাৱলী সংশোধনৰ ক্ষেত্ৰত এক অতি জটিল পদ্ধতি (very rigid method) গ্ৰহণ কৰা হয়। এনে জটিল পদ্ধতিৰ অধীনত সংশোধনী বিষয়ত সংসদত বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাত অনুমোদিত হোৱাৰ উপৰি আধাসংখ্যক ৰাজ্যই সন্মতি প্ৰদান কৰিব লাগে। এনে সংশোধনী বিধেয়ক সংসদৰ যিকোনো এখন সভাই প্ৰস্তাৱ কৰিব পাৰে। প্ৰতিখন সদনতে উপস্থিত থকা দুই তৃতীয়াংশ সদস্যই এনে বিধেয়ক গৃহিত কৰিব পাৰে আৰু প্ৰতিখন সদনৰে মুঠ সদস্যৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠই ভোট দানৰ জৰিয়তেও এনে বিধেয়ক গৃহিত কৰিব পাৰে (বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা)। ৰাষ্ট্ৰপতিৰ নিৰ্বাচন পদ্ধতি, কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ শাসন সংক্ৰান্ত সম্পৰ্ক, উচ্চতম আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়, কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ আইন প্ৰণয়ন সংক্ৰান্ত সম্পৰ্ক, সংসদত ৰাজ্যসমূহৰ প্ৰতিনিধিত্ব ইত্যাদি বিষয় সংশোধনৰ বাবে এনে জটিল পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰিবলগীয়া হয়।

ভাৰতীয় ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে সংবিধান সংশোধনী বিধেয়কত সন্মতি প্ৰদান কৰিব লাগে। ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে স্বইচ্ছাৰে সন্মতি প্ৰদানৰ পৰা বিৰত থাকিব নোৱাৰে। আমাৰ ভাৰতীয় সংবিধানখন সংশোধনৰ কাৰণে কোনো বিশেষ আয়োগ (special commission)ৰ ব্যৱস্থা নাই। আনহাতে, ইয়াত গণ ভোটৰ (referendum) ব্যৱস্থাও নাই।

১১.৩.২ ভাৰতীয় সংবিধান সংশোধনী প্ৰক্ৰিয়াৰ সমালোচনা

ভাৰতীয় সংবিধান সংশোধনী প্ৰক্ৰিয়াৰ ওপৰত বিভিন্ন মহলে বিভিন্ন মত প্ৰকাশ কৰিছে। তলত কেইটামান সমালোচনা আগবঢ়োৱা হ'ল -

- সমালোচকসকলে মত পোষণ কৰিছে যে ভাৰতীয় সংবিধানখন সঘনে সংশোধন কৰাৰ ফলত ইয়াৰ প্ৰকৃত চৰিত্ৰ লোপ পাব। সংবিধান কাৰ্যকৰী হোৱাৰ দিনৰ পৰা আজিলৈকে অনেকবাৰ ভাৰতীয় সংবিধানৰ বিভিন্ন অনুচ্ছেদ সংশোধন কৰা হৈছে।
- সংবিধান অনুযায়ী ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ কেন্দ্ৰীয় সংসদেহে সংবিধান সংশোধনৰ অধিকাৰী। ৰাজ্যসমূহক এনে ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হোৱা নাই। সংবিধান সংশোধনী বিধেয়ক সংসদৰ যিকোনো এখন সদনতহে উত্থাপিত হ'ব পাৰে।
- সাধাৰণ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা নাইবা বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা জৰিয়তে সংসদে ভাৰতীয় সংবিধানৰ অধিক সংখ্যক ব্যৱস্থা সংশোধন কৰিব পাৰে।
- সমালোচকসকলৰ মতে সংবিধান সংশোধনী বিধেয়ৰ ওপৰত সংসদৰ উভয় সদনৰ মাজত বিতৰ্ক আৰম্ভ হ'লে ভাৰতীয় সংবিধানে এক নিষ্ক্ৰিয় ভূমিকা পালন কৰে।
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ন্যায়িক সমীক্ষা ক্ষমতাৰ যোগেদি সংশোধনী বিধেয়ক অগ্ৰাহ্য কৰিব পাৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত তিনিটা সংবিধান সংশোধনী পদ্ধতিৰ উল্লেখ আছে। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ কোনটো অনুচ্ছেদ সংবিধান সংশোধন প্রক্রিয়াৰ লগত জড়িত?

.....

প্রশ্ন নং ৩ ঃ সংবিধানৰ মূল গাঁথনিৰ লগত জড়িত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ দুটা গোচৰৰ নাম উল্লেখ কৰক?

.....

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ৪ ঃ সংবিধান সংশোধনী বিধেয়কৰ ওপৰত ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিয়ে ভেটো ক্ষমতা প্রয়োগ কৰিব পাৰে। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন নং ৫ ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তর্ভুক্ত তিনিটা সংবিধান সংশোধনী পদ্ধতিৰ বিষয়ে আলোচনা আগবঢ়াওক। (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

১১.৪ আমেৰিকাৰ সংবিধানৰ সংশোধনী পদ্ধতিৰ লগত এক তুলনামূলক অধ্যয়ন

সংবিধান প্রণেতাসকলে ভাৰতীয় সংবিধান প্রস্তুত কৰাৰ সময়ত আমেৰিকাৰ সংবিধানৰ পৰা কিছুমান বৈশিষ্ট ধাৰ কৰি আনিছিল। যুক্তৰাষ্ট্রীয় বৈশিষ্ট, মৌলিক অধিকাৰ, ইত্যাদি সাংবিধানিক ব্যৱস্থাসমূহৰ আমেৰিকাৰ সংবিধানৰ লগত মিল থকা দেখা যায়। এনেধৰণৰ মিল থকা স্বত্বেও আন কিছুমান দিশত অমিল থকাও দেখা যায়। সংবিধান কার্যকৰী হোৱা দিনাৰ পৰা বর্তমানলৈ প্রায় ৯০ বাৰ ভাৰতীয় সংবিধানখন সংশোধন কৰা হয়। ইয়াৰ বিপৰীতে, প্রায় ২০০ বছৰৰ কার্যকালৰ ভিতৰত আমেৰিকাৰ সংবিধানখন মাত্র ২৭ বাৰহে সংশোধন কৰা হয়।

এই ক্ষেত্ৰত দুয়োখন দেশৰ সংবিধান সংশোধনী প্ৰক্ৰিয়াৰ মাজত অমিল থকা দেখা যায়। তলত এই সম্বন্ধে বিতংভাৱে আলোচনা কৰা হ'ল -

- ভাৰতবৰ্ষ আৰু আমেৰিকা দুয়োখন দেশ যুক্তৰাষ্ট্ৰ যদিও ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাজ্যসমূহে সংবিধান সংশোধনী প্ৰক্ৰিয়াত বিশেষ ভূমিকা পালন কৰিব নোৱাৰে। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ অংগৰাজ্যসমূহে সংবিধান সংশোধনী প্ৰস্তাৱ উত্থাপন কৰিব পাৰে।
- আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ অংগৰাজ্যসমূহে সকলো ধৰণৰ সংবিধান সংশোধনী বিধেয়ত অনুমোদন দিব লাগে। আমেৰিকাৰ সংসদে অকলে সংবিধান সংশোধন কাৰ্যকৰী কৰিব নোৱাৰে। কিন্তু ভাৰতবৰ্ষৰ সংবিধান সংশোধনৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজ্যসমূহৰ অনুমোদনৰ প্ৰয়োজন নহয়। মাত্ৰ কেইটামান গুৰুত্বপূৰ্ণ ব্যৱস্থা সংশোধনৰ ক্ষেত্ৰতহে ৰাজ্যসমূহৰ অনুমোদনৰ প্ৰয়োজন।
- ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ অধীনত কিছুমান সংবিধান সংশোধনী বিধেয়ত মুঠ ৰাজ্যৰ আধাসংখ্যক 1±æÆÿÃÕòÆ÷±ðÃ ðÃù±Ä¼ýÃÆ¤ ÆÃ1ÏÈ ÂÕ±÷¿ßÁ1 ÷ÆÂÕÑ1±æÆ¤ $^{৩}/_{৪}$ অংশ অংগৰাজ্যই অনুমোদন দিয়াতো বাধ্যতামূলক।
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ কিছুমান ব্যৱস্থা সাধাৰণ আইন প্ৰণয়ন পদ্ধতিৰে সংসদে সংশোধন কৰিব পাৰে। কিন্তু আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সংবিধান সংশোধনী প্ৰক্ৰিয়া জটিল বা দৃঢ় হোৱা হেতুকে সাধাৰণ আইন প্ৰণয়ন পদ্ধতিৰে সংবিধান সংশোধন কৰিব নোৱাৰে।
- আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰত সংবিধান সংশোধনী বিধেয়কত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ অনুমোদনৰ প্ৰয়োজন নহয়। ইয়াৰ বিপৰীতে, ভাৰতবৰ্ষত সকলো ধৰণৰ সংবিধান সংশোধনী বিধেয়ত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে স্বাক্ষৰ দান কৰাটো আৱশ্যকীয়।

গ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৬ ঃ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰত অংগ ৰাজ্যসমূহে সংবিধান সংশোধনী প্ৰস্তাৱ উত্থাপন কৰিব পাৰে। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্ৰশ্ন নং ৭ ঃ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ আৰু ভাৰতবৰ্ষৰ সংবিধান সংশোধন প্ৰক্ৰিয়াৰ মাজৰ দুটা পাৰ্থক্য উল্লেখ কৰক ?

.....

.....

.....

.....

১১.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতীয় সংবিধানক নমনীয় আৰু অনমনীয়তাৰ এক অপূৰ্ব সংমিশ্রন বুলিব পাৰি। আমাৰ এই সংবিধানখনত নমনীয়তা আৰু অনমনীয়তাৰ মাজত ভাৰসাম্য ৰক্ষা কৰাৰ প্রয়াস কৰা হৈছে।
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৩৬৮নং অনুচ্ছেদত সংবিধান সংশোধনী প্রক্রিয়াৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। ভাৰতীয় সংবিধানৰ বিভিন্ন ব্যৱস্থাসমূহ সংশোধনৰ কাৰণে তিনিধৰণৰ পদ্ধতি অন্তর্ভুক্ত কৰিছে।
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ সংবিধান সংশোধনী প্রক্রিয়াৰ প্রথম পদ্ধতি অৱলম্বন কৰি সংসদে সংবিধানৰ কিছুমান ব্যৱস্থা সাধাৰণ আইন প্রণয়ন পদ্ধতিৰে সংশোধন কৰিব পাৰে। সংসদৰ উভয় সদনত সাধাৰণ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ জৰিয়তে এনে ব্যৱস্থাসমূহ সংশোধন কৰিব পাৰে।
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ অধিক সংখ্যক ব্যৱস্থা সংশোধন কৰাৰ ক্ষেত্রত আপেক্ষিকভাৱে এক জটিল পদ্ধতি (rigid method) অৱলম্বন কৰা হয় আৰু সংসদৰ উভয় সদনত পৃথক পৃথককৈ বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা লাভ কৰিলে সংবিধান সংশোধনী কার্যকৰী হয়। সংসদৰ উভয় সদনৰ যিকোনা সদনতে এনে সংশোধনী বিধেয়ক উত্থাপিত হ'ব পাৰে আৰু প্রত্যেক সদনৰ উপস্থিত সদস্যৰ দুই-তৃতীয়াংশ আৰু সংসদৰ মুঠ সদস্যৰ অধিকাংশই সমর্থন জনালে সংশোধনী বিধেয়ক ৰাষ্ট্রপতিৰ অনুমোদনৰ কাৰণে পঠোৱা হয়।
- ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তর্ভুক্ত কিছুমান ব্যৱস্থাৱলী সংশোধনৰ ক্ষেত্রত এক অতি জটিল পদ্ধতি (very rigid method) গ্রহণ কৰা হয়। এনে জটিল পদ্ধতিৰ অধীনত সংশোধনী বিষয়ত সংসদত বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাত অনুমোদিত হোৱাৰ উপৰি আধাসংখ্যক ৰাজ্যই সন্মতি প্রদান কৰিব লাগে।
- ভাৰতীয় সংবিধান সংশোধনী প্রক্রিয়াৰ ওপৰত বিভিন্ন মহলে বিভিন্ন মত প্রকাশ কৰিছে। সংবিধান অনুযায়ী কেন্দ্রীয় সংসদেহে সংবিধান সংশোধনৰ অধিকাৰী। ৰাজ্যসমূহক এনে ক্ষমতা প্রদান কৰা হোৱা নাই।
- সংবিধান প্রণেতাসকলে ভাৰতীয় সংবিধান প্রস্তুত কৰাৰ সময়ত আমেৰিকাৰ সংবিধানৰ পৰা কিছুমান বৈশিষ্ট ধাৰ কৰি আনিছিল। যুক্তৰাষ্ট্রীয় বৈশিষ্ট, মৌলিক অধিকাৰ, ইত্যাদি সাংবিধানিক ব্যৱস্থাসমূহৰ আমেৰিকাৰ সংবিধানৰ লগত মিল থকা দেখা যায়। এনেধৰণৰ মিল থকা স্বত্বেও দুয়োখন দেশৰ সংবিধান সংশোধনী প্রক্রিয়াৰ মাজত অমিল থকা দেখা যায়।
- ভাৰতীয় সংবিধান সংশোধন প্রক্রিয়াই সদায় সংবিধান প্রণেতাসকলৰ আদর্শ,

- আশা-আকাংখ্যাক প্রতিফলিত কৰে, যিসকলে সময়ৰ পৰিবর্তনৰ লগত সংবিধান সংশোধন কৰি সংবিধানৰ মূল চৰিত্র অটুট ৰাখিব বিচাৰিছিল।
- এনে সংশোধনী বিধেয়ক সংসদৰ যিকোনো এখন সভাই প্রস্তাৱ কৰিব পাৰে। প্রতিখন সদনতে উপস্থিত থকা দুই তৃতীয়াংশ সদস্যই এনে বিধেয়ক গৃহিত কৰিব পাৰে আৰু প্রতিখন সদনৰে মুঠ সদস্যৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠই ভোট দানৰ জৰিয়তেও এনে বিধেয়ক গৃহিত কৰিব পাৰে (বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা)।
- ইয়াত দুটা পর্যায় জড়িত হৈ থাকে- মুঠ সদস্যসংখ্যাৰ গৰিষ্ঠ সংখ্যকেই প্রস্তাৱিত সংশোধনী বিধেয়কখন গৃহিত কৰিব লাগিব আৰু প্রতিখন সদনতে উপস্থিত সদস্যৰ মাজৰ দুই তৃতীয়াংশই বিধেয়কখন গৃহিত কৰিব আৰু বিধেয়কখনৰ সপক্ষত ভোট দিব লাগিব (বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা)। দ্বিতীয় পর্যায়ত এনে একোখন বিধেয়কে ৰাজ্যিক বিধানসভাবোৰৰ ৫০ সদস্যৰ সন্মতি লাভ কৰিব লাগিব।

১১.৬ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্রন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ ২০০০ ।*ভাৰতৰ প্রশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শর্মা, দুর্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শর্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫ । *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

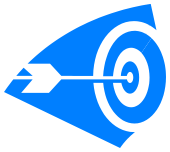
৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্র আৰু নায়ক, প্রতুল চন্দ্র ২০১১ ।*স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্রকাশন।

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi : Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.

১১.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্ন উত্তৰ ঃ শুদ্ধ।

২ নং প্রশ্ন উত্তৰ ঃ অনুচ্ছেদ নং ৩৬৮।

৩ নং প্রশ্ন উত্তৰ ঃ কেশবানন্দ ভাৰতী গোছৰ আৰু মিনার্ভা মিল গোছৰ।

৪ নং প্রশ্ন উত্তৰ ঃ অশুদ্ধ।

৫ নং প্রশ্ন উত্তৰ ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ অনুচ্ছেদ নং ৩৬৮ অনুসৰি তিনিটা সংবিধান সংশোধন পদ্ধতি সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে।

প্রথম পদ্ধতি অনুসৰি, সাধাৰণ আইন প্রণয়ন পদ্ধতিৰে সংসদৰ উভয় সদনত সংবিধান সংশোধনী বিধেয় সাধাৰণ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাত অনুমোদন লাভ কৰিলে সংবিধান সংশোধন কার্যকৰী হয়।

দ্বিতীয় পদ্ধতি অনুসৰি, সংবিধান সংশোধনী বিধেয় সংসদৰ উভয় সদনত বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা লাভ কৰিব লাগে। এনে পদ্ধতিৰে ভাৰতীয় সংবিধানৰ অধিক সংখ্যক ব্যৱস্থা সংশোধন কৰা হয়।

তৃতীয় পদ্ধতি অনুসৰি, সংবিধান সংশোধনী বিধেয় সংসদৰ উভয় সদনত অনুমোদন লাভ কৰাৰ উপৰি তেনে বিধেয়ত ৰাজ্যসমূহৰ আধাসংখ্যক অনুমোদন দিব লাগে।

৬ নং প্রশ্ন উত্তৰ ঃ শুদ্ধ।

৭ নং প্রশ্ন উত্তৰ ঃ (ক) ভাৰতবর্ষত সংবিধান সংশোধনী বিধেয়ত ৰাজ্যসমূহৰ অনুমোদন প্রয়োজন নহয়। মাথোন কেইটামান গুৰুত্বপূর্ণ বিষয় সংশোধনৰ ক্ষেত্রতহে মুঠ ৰাজ্যৰ আধাসংখ্যতে অনুমোদন দিব লাগে। ইয়াৰ বিপৰীতে, আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্র সকলো সংবিধান সংশোধনী বিধেয়ত ৰাজ্যসমূহে অনুমোদন দিব লাগে। জাতীয় বিধান মণ্ডলে অকলে সংবিধান সংশোধন কৰিব নোৱাৰে।

(খ) ভাৰতবর্ষত যিবোৰ সংবিধান সংশোধনী বিধেয়ত ৰাজ্যসমূহৰ অনুমোদনৰ প্রয়োজন তেনে বিধেয়ত আধাসংখ্যক ৰাজ্যই অনুমোদন দিলেই সংশোধনী কার্যকৰী হয়। আনহাতে আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্রৰ সংবিধান সংশোধনী বিধেয়ত মুঠ অংগৰাজ্যই $^{৩}/_{৪}$ অংশই অনুমোদন দিব লাগে।

১১.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ সংবিধান সভাৰ অন্তৰ্ভুক্ত কোন কোন সদস্যই নমনীয় সংবিধান সংশোধন পদ্ধতিৰ প্ৰতি সমৰ্থন আগবঢ়াইছিল?

প্ৰশ্ন ২ ঃ যিকোনা দুটা বিষয় উল্লেখ কৰক যিবোৰৰ সংশোধনৰ বাবে জটিল পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰিবলগীয়া হয়।

(খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ সাধাৰণ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ জৰিয়তে সংবিধানৰ সংশোধন কৰিব পৰাৰ ব্যৱস্থাৰ বিষয়ে এটি টোকা লিখক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ সংশোধনৰ দ্বিতীয় পদ্ধতিৰ বিষয়ে লিখক।

(গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ ভাৰতীয় সংবিধান সংশোধন প্ৰক্ৰিয়াৰ বিষয়ে সমালোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ আৰু ভাৰতবৰ্ষৰ সংবিধান সংশোধনী প্ৰক্ৰিয়াৰ মাজত তুলনামূলক বিশ্লেষণ কৰক।

*** ***** ***